

SCRIPTURAE SACRAE

CURSUS COMPLETUS

BS 548

M5

V. 5

EX COMMENTARIIS ORDINUM PERFECTISSIMIS UBIQUE HABITIS ET A MAGNO

PATRE EPISCOPORUM REGIONIS THEOLOGORUM

EUROPAE CATHOLICAE

UNIVERSITATIS AD HOC INTERROGATORUM DESIGNATIS

UNIONIS COELESIAE

Plurimas annotationibus presbyteris

ad docendas lectiones pascebatasque populos altis hostis

ANNOTATAVI VERO SIMUL ET EDIDIT

J. P. M.

EDITIO NOVISSIMA

TOMUS QUINTUS

In Pentateuchum Introductio

IN GENESIM ET IN EXODUM COMMENTARIA - VARIAE DISSERTATIONES

PARISIIS

APUD EDITOREM

DE LA RUE

ANNO MDCCCXXXI

DE LA RUE

MONITUM.

Varios inter scriptores qui librorum sacrorum explanationi vitam impenderunt, nullius profecto nomen majus majorique apud Catholicos omnes consensu celebratum, quam nomen Cornelii à Lapide; nullius opera toties tam brevi tempore typis illustrata. Neque minus constat hujusce commentariorum principis perfectissimum opus esse commentaria in Pentateuchum. Nihil igitur magis rationi consentaneum esse poterat, quam ut lucubrationum de Scripturâ seriem eo auspicio ordiremur; libentique animo doctorum virorum consilium accedimus, suadentium ut Cornelius à Lapide subiceretur loco Bonferrii, quem de Pentateucho impressum iri nuntiaveramus. Cùm autem ex numerosis quae circumferuntur Cornelii editionibus, nulla foret quae mendis gravibus turpissimè non fedaretur, itaque in compluribus locis auctoris sensus nequaquam erui posset, diversa contulimus exemplaria, ut suis textui nitor restitueretur. Praecipuo nobis fuit adjumento editio Antwerpiana anni 1714, ceteris emendatio multisque aucta appendicibus, quae ipsis intertextae commentariis legentur.

Verùm, quantumvis emineat Cornelius à Lapide, cùm quidam, labentibus annis, faciem novam obscurioribus veteris Instrumenti locis praelulerint, in eis potissimum quae circa philologiam versantur, non abs re erit unum è recentioribus inducere qui decursu atatum adinventae breviter manifestet. Quapropter Cornelii commentariis praemittimus compendiosam introductionem in Pentateuchum, auctore Joanne Iahn, cujus, benevole lector, opes philologicas jam tibi praelibasse datum est (1). Haud equidem nos fugit quid hic objici queat, nec Iahn sanè afferimus utpote cui plenissimè in omnibus sit fidendum. Sed ex hoc ipso scriptoris character non nihil utilitatis impraesentiarum emergere nobis visum est, quod nimirum, si ratiocinationi plus aequo indulget, è contrario Cornelius, dum sensum mysticum studiosius sectatur, sanioris critices regulas identidem negligat. Ceterum Iahn ipse rationalistas non uno loco accessit tantâ verborum asperitate, ut inde pateat quam purae esset intentionis.

Quòd si cui fastidium moveat quòd quaestiones supra non semel ventilatae ita retractentur, meminerit in Scripturâ duo summopere religionis causam pertingere, nempe librorum sacrorum, ac inprimis Pentateuchi, cui ceteri omnes subiciuntur, authenticam divinitatemque, et correlationem utriusque Testamenti. Posterius hoc punctum fusè exegimus in secundâ Introductionis parte; priori multa passim tribuenda duximus, quoties sese dedit occasio quaedam producendi quae vel nullatenus, vel non pari soliditate ac luculentâ exposita sint.

Nunc superest ut lectorem moneamus numeros capitum versuumque in opere de quo agitur, sicut et in aliis Iahn operibus, allegatos, non ad Latinam Vulgatam Bibliorum versionem, sed ad textus originales spectare, quod inprimis de libro psalmodum observandum erit, in quo numeri Bibliorum hebraicorum à psalmo 10 usque ad 114, et rursus à psalmo 116 usque ad 147 unitate praecedunt numeros Latinae Vulgatae versionis.

Quod atinet ad scientias naturales proprie dictas, videlicet geologiam, zoologiam, etc., quae novis quotidie dutescent augmentis, ac de quibus Cornelius à Lapide, Calmetus, Iahnque ipse saepe obsoleti forent, tertiae Introductionis partem, t. 5, ubi, cum chronologia, dissertationibus specialibus tractantur. Haec forma nobis potior visa est, quam si singulae singulis, ut primò erat propositum, salebris animadversiones affigerentur. Cùm enim varia evolvere ac stabilire systemata necesse sit, nota aut essent frequentiores, siquae impedita difficiliter deprehenderetur generalis rerum expositio, aut longè extra congruos limites excurrerent, siquae veras constituerent dissertationes inopportuniis dispositas. Quod utrumque pariter vitandum.

(1) Vide Introductionis nostrae partem tertiam, t. 2 et 3.

IN PENTATEUCHUM (1)

Introductio.

§ 1. Argumentum Pentateuchi. — In Pentateucho narrantur quae à Deo, inde à creatione hominis usque ad obitum Moysi, ad condendam, firmandam, conservandam et promovendam religionem et religiosam morum probitatem, disposita sunt. Longè maxima pars versatur in his, quae Deus per Moysen constituit. Quinque nunc quidem numerantur libri, sed tres proprie

sunt partes argumenti, quarum I. Genesis, complectitur divinas dispositiones in subsidium religionis et probitatis ante legislationem Moisaicam, à creatione hominis usque ad obitum Josephi, anno mundi 2518. In his duae rursus distingui possunt partes; prima Gen. 1, 1, 11, 26, paucis documentis sisis praecipua à creatione hominis usque ad nativitatem Abrahami anno 1948, et refert hujus Patriarchae majores, qui religionem et studium probitatis coluerunt et custo-

(1) Iahn, in libros veter. Foederis.

et per omnes aetates constans recepit testimonium; nam leges observabantur propterea quia in libro Moysi scriptae, et auctoritate illius Dei late erant, qui universa creavit, diluivum immissit, patriarchis amplas promissiones fecit, et partim etiam jam opere complevit, atque in Aegypto et Arabiâ grandia illa miracula patravit. Hoc perpetuum de Mose, auctore Pentateuchi, testimonium pluribus confirmare non abs erit, quod gradatim praestabimus.

(Qui moment, ex his non esse concludendum, non solum leges, sed etiam reliqua omnia à Mose descendere, videntur, quid velint: ane omnibus segmentis adjunctam postulant notam, à Mose conscripta esse? an unquam de nullo alio libro antiquo, etsi per fragmenta scripto, ut de historiâ Herodoti, Diodori Siculi, Abulfedae, Makrizi, etc., aliquid simile postulari possit? In Pentateucho, etsi per fragmenta exarato, omnia tamen cohaerent in fine, ad quem tendunt, ut doctrinis, legibus, historiis, promissionibus et comminationibus ducant ad religionem et religiosum morem probitentem. Antiquorum imò et multo etiam recentiorum Orientalium non fuit ea scribendi, quae omnia disparata aptè necesse novit. Denique Moses, tot aliis negotiis ecclesiasticis, civilibus et juridicialibus occupatus, et frequentibus itineribus distractus, non habuit librum otium, quo scriptores recentiores ad connectenda et expolenda sua scripta abundant, in quibus nihilominus non pauci hiatus observantur, quoniam idem partes illi adjucentur, ut Moses immo-dicis criticis respondere possit: *Ὁ ἀνομιώτατος ἄνθρωπος ἔσθ' ἡμεῖς καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος.*)

§ 4. Argumentum Pentateuchi omni aetate publicè notum. — Argumentum Pentateuchi inde à Josuâ per omnes aetates publicè notum fuisse, liquet ex formâ republicae et ecclesiae, atque ex legibus politicis et religiosis, quae historiae et auctoritatis miraculorum Moysiæcorum imitabantur, et nullo non tempore vigeant; quòd si quaerimus nonnunquam aliquo temporis spatio neglectae erant, paulò post rursum omnia ad te-norem horum librorum restituebantur. In libris sequentibus per omnia secula respicitur ad historiam non minus quam ad leges Pentateuchi; in libris historicis perpetuò laudantur quae libris Moysi consentanea, et arguuntur quae eisdem contraria acta sunt; Psalmi et Proverbia spirant indolem Pentateuchi, prophetae perpetuò urgent obedientiam huic libro praestandam, plures quoque referunt historiae partes, quas ex eo depromserunt, atque promittunt et minantur, quae Pentateuchus promittit et minatur, ut dici possit omnes libros recentiores esse commentarios Pentateuchi.

§ 5. Argumentum Pentateuchi omni aetate nomine Legis Jehovae notum. — Argumentum Pentateuchi per omnes sequentes aetates nomine *Legis*, tanquam proprio libri nomine, et etiam plenius nomine *Legis Jehovae*, commemoratur, et sicut Hebraeis mox in Deuteronomio non modò leges, sed etiam eventus historici, et beneficia divina, in his libris exposita, inculcantur, ut haec omnia memoriâ retineant, sepe dependant, et posteris custodiendi committant; ita eadem mox Jos. 1, 7, 8, leguntur, et in omnibus reliquis libris perpetuò repetuntur, Ps. 1, 4, 6; 8, 7, 9; 12, 6, 7; 19, 1, 12; 33, 5, 9; 66, 5, 6; 77, 15, 21; 99, 7, 8; 104, 5; aetate Davidis, Ps. 119, 1, 5, 6; 68, 2, 13; 81, 4, 8; aetate Salomonis, Ps. 105, 1, 45; aetate Relia-

beam vel Abice, Ps. 78, 1, 55; in exilio, Ps. 106, 1, 48. Conf. 1 Paral. 16, 8, 25; et 22, 11, 15; 2 Reg. 17, 13, 15, 19. Prov. 6, 23, 28, 4, 7, 9. In prophetis loca hujus generis sunt infinita. Qui arguantur, non ipsa Pentateuchi verba afferri, meminere, non fuisse morem antiquorum loca aliorum librorum verbotenus adducere. Conf. Num. 10, 38, cum Ps. 68, 2; Exod. 34, 6, et Num. 14, 18, cum Ps. 86, 15; 105, 8; 48, 8. Joel 2, 15. Jon. 4, 2; Num. 25, 19, cum 1 Sam. 15, 19; Num. 14, 22, 25, cum Ps. 95, 7; Lev. 26, 5, cum Amos 9, 15.

§ 6. Pentateuchus ut LEX MOYSI notus. — Quemadmodum Pentateuchus per omnes libros nomine *Legis*, et *Legis Jehovae*, memoratur; ita quoque frequens est ejus mentio nomine *Legis Moysi*, aut *Legis*, quam Deus per Moysen tulit, atque utrumque hoc nomen sepe ita concurrent, ut manifestè liqueat, *Legem, Legem Dei, Legem Moysi*, et *Legem quam Deus per Moysen tulit*, esse unum eundemque Pentateuchum, quem jam Moses, prout § 5 vidimus, nomine *Legis* insignivit. Frequentissima est Pentateuchi nomine *Legis Moysi* mentio in libro Josuae, qui, etsi aetate Josuae multo recentior est, ex commentariis tamen coevis, ut porro videbimus, ferè ad verbum excerptus fuit (1). Eadem mentio passim occurrit in libris Judicum, Regum, Paralipomenon et prophetis, Jud. 5, 4, 5; 2 Reg. 18, 12, 21, 7, 8; 1 Paral. 15, 15; 2 Paral. 8, 15; 30, 16; 33, 8. Isa. 65, 11, 14; Jer. 15, 1, etc.

§ 7. Pentateuchus ut liber Moysi omni aetate notus. — Hanc *Legem, Legem Jehovae, Legem Moysi, Legem quam Jehova per Moysen tulit*, fuisse non oretenus traditam, sed librum hoc nomine insignitum, permulta loca testantur. Ita mox post obitum Moysi monetur Josua, c. 1, 7, 8, ut *librum legis Moysi perpetuò legat*; et Josua, c. 25, 5, 16, monet primores Israelitarum, ut faciant omnia, quae in *libro legis Moysi scripta sunt*, pluresque non modò leges, sed etiam *historias, comminationes et promissiones* ex eo allegat. Ita quoque Josua in comitiis ultimis c. 24, praecipua Pentateuchi capita paucis adducit, foedus cum Deo restaurat, idque inscribit fini libri *Legis Jehovae*, qui non est alius, quam ille qui c. 1, 7, 8, et 25, 6, dicitur esse *liber Legis Moysi*; duo nomina ejusdem Pentateuchi, sicut quoque Jos. c. 8, 34, dicitur *liber Legis*, ibidem, v. 32, *liber legis Moysi* nuncupatur. Qui contendunt, *librum legis* dici ab antiquiori receptori commentarij, *librum legis Moysi* autem à recentiori redactore, hypothese gratiâ id gratissimum, nec comprobare possunt; videbimus paulò post similem horum nominum permutationem. David, ps. 40, 8, meminit voluminis libri, in quo Deus à rege non sacrificia, sed voluntatem promptam ad exsequenda ea, quae Deo probantur, postulat, et Ps. 119, sepius repetit se legere, meditari et custodire *Legem Dei*, prout Dent. 17, 18, 20, praescriptum est; mandat 1 Paral. 16, 40, ut Gibeone juxta statuta *legis*

(1) Apud varios commentatores in controverso est quisnam sit verus libri Josuae auctor. Jac. Bonfrerius hunc insinet Josuae adscribit. Vide Praefat. in Script. sac. t. 1, col. 62.

Mosis, offerantur sacrificia, et demum moriturus, ad filium loquens, attribuit *legem hanc volumini libri* comprehensam Mosi 1 Reg. 2, 5; 1 Paral. 16, 40; 22, 15. — Josaphat mitit 2 Paral. 17, 9, sacerdotes et Levitas cum libro *Legis Jehovae* (qui profectò, sicut Jos. 24, 26; 1 Reg. 2, 5; 1 Paral. 16, 40; 22, 15, idem est liber legis Moysi) in civitates et oppida, ut populum instruant. — Joiada praecipit, 2 Paral. 23, 18, ut holocausta offerantur, sicut in *Legem Moysi scriptum est*. — Amarias parit 2 Reg. 14, 6, 2 Paral. 25, 4, filiis perduellium, sicut in *Legem Moysi scriptum est, et Jehova mandavit*. — Sub Hizkia non modò 2 Reg. 17, 37, *liber Legis Jehovae scriptus* memoratur, sed etiam 2 Paral. 50, 16, 18; 31, 5, 4, 21, hic rex pascha celebrat, sicut in *lege libri Moysi scriptum est*, et multa alia agit, sicut in *libro Legis Jehovae scriptum est*, ubi *lex libri Moysi*, et *liber Legis Jehovae* sanè unus idemque est liber, Pentateuchus, ut operam perdat Bertholdus, qui discrimen fingit. — Sub Josiâ, 2 Reg. 22, 8, 10, *liber Legis*, in templo repetus est, qui in loco parallelo 2 Paral. 34, 15, nuncupatur *liber Legis Jehovae per manum Moysi*. — Josias 2 Reg. 25, 21, 2 Paral. 35, 6, 12, 26, pascha celebrat juxta mandatum *Jehovae per Moysen*, juxta omnia quae in *libro foederis scripta sunt*, et separat ea quae, sicut in *libro Moysi scriptum est*, Deo offerenda erant; multò alia agit juxta *Legem Jehovae*; 2 Reg. 23, 24, 25, abolet necromantas, incantatores et idola, sicut in *Legem Moysi scriptum est*, et quasivit Deum in omnibus juxta *Legem Moysi*. — In exilio *liber Legis Moysi* memoratur à Daniele, c. 9, 11, 15, et post exilium scripta *Lex Moysi* laudatur ante Ezdrae adventum, Ezdr. 5, 2; et Ezdras ipse à rege Persarum salutariter perfectè eruditus de *Legem Moysi*, Ezdr. 7, 6; conf. Neh. 7, 6; 8, 25; 7, 8, 14, 18; 9, 19, etc. — Ex his patet, etiam *Legem, Legem Jehovae, Legem Moysi, Legem Jehovae per Moysen*, quae in libris historicis, Psalmis et Prophetis toties memoratur esse *librum legis Moysi*; unde exurgit continua per omnia secula series testium, Pentateuchum inde à Josuâ omni tempore Moysi fuisse tributum. Quòd porro, ut § 4 annotavimus, argumentum Pentateuchi per omnes aetates notum fuerit, et quam plurima singularia ex eo in omnibus sequentibus libris referantur, quae ad huc in Pentateucho leguntur; patet quoque illum toties memoratum et tot testibus comprobatum librum legis Moysi non esse alium quam *nostrum* Pentateuchum.

(Vater in Comment. in Pentat. T. III, assertit, ex his allegationibus duntaxat colligi, sub his nominibus quaspiam leges et historias scriptas existisse, non autem integrum Pentateuchum adfuisse qui partibus constat minime cohaerentibus quarum permulta antiquis Moysi scriptis recentiori aetate inserta sunt; argumenta autem, quibus hanc sententiam probare nititur, non sunt nisi conjecturae; vel potius suspiciones. — Die Wette in den Beytraegen zur Einl. ins A. T., cui assentitur Augusti in der Einl. ins A. T., totum Pentateuchum ita coherere reperit, ut hunc librum censet esse poemata epicum; verum si argumenta, quae adfert, id evincunt, omnes libri historici, qui aliquam integrum hunc nominant, in poemata epica convertuntur, ut taceam de artificijs, quibus usus est, ut sententiam improbabilem redderet aliquatenus probabilem et dif-

ficulibus quoque modo expedit. Quae lector nihilominus ubique offendit. Conf. Jensei Litt. Zeit. 1, Jan. 1812, et Leip. Litt. Zeit. 9. Jan. 1813.)

§ 8. Genesios auctor est Moses. — Cùm ea, quae in Genesi et primis Exodi capitulis narratur, non minus ac reliqua, mox sub Josuâ et omnibus sequentibus seculis perpetuò pro notis ponantur; rectè concluditur Genesim quoque inde à Josuâ omni aetate communi denominatione *Legis, Legis Jehovae, Legis Moysi*, et *libri Legis Moysi* comprehensam et Moysi tributam fuisse; de quo quidem edè minis dubitandum est, quòd Genesim et prima Exodi capita necessaria sunt preparatio ad sequentia, quae frequenter ad illa in Genesi et primis Exodi capitulis narrata referuntur, atque adeò haec ambo partes arctissimo nexu cohaerent, ut neutra sine altera perfectum sit. Nam Hebraei, in Aegypto ad divinum creaturarum cultum inducti, et, ut Moses praevit, deinceps perpetuò ad idololatriam proni, edocendi erant in Genesi et primis Exodi capitulis, quisnam sit ille Deus, quem ad montem Sinai regem susceperunt, à quo legem receperunt, et qui per sabbata et festa sollemniter, per sacrificia et primitias, per obedientiam legibus praestandam, et per omnem cultum, venerationem suam et gratum pro tantis beneficijs animam testarentur. Sublatâ hæc Pentateuchi parte, Hebraei tignorem, quis sit ille Deus rex, quem colebant, neque enim illis temporibus sine hæc doctrinâ regem suum *Deum creatorem et gubernatorem mundi* cognoscere, aut sepius recurrentia nomina: *Deus Abraham, Isaac et Jacob* intelligere, vel assequi poterant, unde sint, aut quid sibi velint repetite toties promissiones Patriarchae factae, et quamnam ea qualia sint illa miranda opera in subsequentibus libris toties laudata; sola traditio oralis (quam adversarii nostri alias non amant, hoc autem loco adeò extollunt), per proclivitatem ad idololatriam post aliaa generationes depravata et obliterata fuisset. Quare qui tantam Hebræorum etiam posterorum curam gessit et reliqua scripsit, etiam Genesim et prima Exodi capita, necessarium Hebraeis, imprimis posteris institutionem et doctrinam, traditioni orali relinquere non potuit, nec relinquere putandus est.

§ 9. Interpolationes Pentateuchi. — Libros hos à communi antiquorum librorum sorte mansisse immunes, et non fuisse interpolatos, expectandum non est. Etsi enim Hebraei libros hos tanti aestimabant, ut quidpiam consulo et malâ fide mutare, summe sibi religioni duce-rent, id tamen non impediçhat, ne hinc inde supplementa historiae, ut inscriptiones Deut. 1, 1, 4; 4, 44, 49, et ultima duo capita Deuteronomij, adicerentur, et ne librarij explicationes rerum antiquarum, quae margini codicis inscriptae fuerunt, nonnunquam, opinantes esse partes libri, in textum inferrent. Loca hujus generis jam à Rabbis annotata fuerunt octodecim, de quorum tamen omnium interpolatione non eadem certitudine constat. Recentiores multò plura, et quidem alia justè, alia injustè, interpolationis arguerunt. Ita genealogia Exod. 6, 15, 29, annotatio de aetate Moysi et Aaronis Exod. 7, 7, et sermo Exod. 11, 4, 5; porro Deut. 2, 10, 12, 20, 23; 5, 9, 11, 13, 14; 10,

6, 9; Num. 32, 41; Deut. 3, 14, profectio ad textum non pertinet. Observatio Num. 12, 5, Moses fuisse virum mitissimum וְיִשְׁמַעְיֵאל, saltem dubie est fidei. Ast Gen. 56, scriptis insertum fuisse, probari nequit. Interpolationes autem hæc et aliæ sunt antiquissimæ, quia etiam in Pentateucho Samaritanorum leguntur, atque adeo jam ætate Rehabeam erant vetustæ. — Qui ex locis hujusmodi, quæ a Mose scribi non poterunt, aut saltem scripta esse non videntur, etsi permulta essent, colligunt etiam reliqua, quæ nullâ difficultate laborant, nisi quod miracula narrant, ab eo non fuisse scripta, concludunt à particulari ad universale, quæ concludendi ratio illegitima, in nostrâ questione eò minis tolerari potest, quod indolet totius Pentateuchi auctorem, qualis Moses fuit, prodit, et perpetua quoque adest testium à Josuâ inde per omnia secula series, qui unanimiter pro Mose testimonium dicunt. — Fortasse autem quæpiam etiam exciderunt, ut Deut. 33, 6, tribus Simeon.

§ 10. *Pentateuchus non recentiori ævo compilatus.* — Pentateuchum ætate Davidis aut exilii Babylonicæ, partim ex legibus, quas solas Moses scriptas reliquerit, et partim ex traditionibus oraliis, canticis, fragmentis historicis, inscriptionibus hieroglyphicis, et monumentis in memoriam gestorum publicè prostantibus, quorum significatio ex conjecturis petita fuerit, compilatum fuisse, prout quæpiam conjectant, historie repugnat. Nam Samaritani eundem Pentateuchum, quem habent Judæi, acceptant à sacerdote decem tribuum, quæ ex regno Judæ liberum, non solum religionem, sed etiam formam reipublicæ et leges civiles definientem, profectio non receperant; quare Pentateuchus, quem habent Samaritani, jam illâ ætate, quâ decem tribus schisma fecerunt, ab immemoriali tempore adfuit; nam cum Jeroboam nullum non moveret lapidem, ut decem tribus à posteris Davidis et regno Juda in perpetuum alienaret; cruiisset profectio è tenebris antiqua illa scripta (quæ sola nunc à quibusdam Mosei debentur putantur), si vel fama de illis quidquam innotuisset; non defuissent senes 80 et 90 annorum, qui dixissent patrem vel avum suum de aliis scriptis Mosis narrasse, vel avum suum à patre aut avo suo quidquam de aliis scriptis retulisse, atque Jeroboam, ut animos civium à regno Juda alienaret, alios senes idem edicentes acquisivisset, scripta Mosis antiquissima indagasset et restituisset, aut saltem hoc prætextu usus fuisset, ad quæpiam sibi contrariâ è Pentateucho eliminanda aut mutanda, uti historiam de vitulo aureo, leges tribum Levi ministerio sacro deputantes, et præfinitionem mensis, quo festum tabernaculorum celebrandum erat. Imò quum autographum Mosis in adyto tabernaculi custodiretur, et non tantum omni septennio prælegeretur, sed etiam apographa manibus sacerdotum et plurimum laicorum, præserim iudicum tererentur, nova compilatio libri fieri non potuisset, quin motus atque alterationes ortæ fuissent, quæ in historia ejus ævi silentio præteriri non potuissent. Quum horum omnium nihil reperitur, patet nostrum Pentateuchum ferè ducentis annis

esse antiquiorem Salomone; talluntur itaque, qui eum ætate Davidis aut Samuelis auctum et in hanc formam redactum fuisse suspicantur. Ducentis autem annis (i. e., 5 aut 6 generationibus) ante Salomonem, temporibus Judicum, talem compilationem factam fuisse, nemo suspicabitur; igitur liber legis Mosis, qui Jos. 1, 5, 8; 8, 51, 55; 24, 26, commemoratur, fuit idem cum libro ætate Rehabeam, et idem cum Pentateucho Samaritano et nostro.

§ 11. *Argumenta contra authenticam Pentateuchi.* — Indicia quæ quibusdam visa sunt arguere, Mosen non scripsisse nisi leges, historica autem recentiori ætate ex traditionibus, seu mythis, fuisse inserta, imprimis redeunt ad narrationem miraculorum; reliqua enim Mosei facillè relinquuntur. Innotuntur itaque tacito syllogismo: *Si Moses hanc miraculorum historiam scripsisset, vera et divina essent, quæ in ipsis narratur miracula; atqui miracula fieri non possunt; igitur Moses hanc historiam non scripsit.* Pro concessio itaque ponitur, quod demonstrandum erat; argumenta enim, quibus contendunt evincere, miracula fieri non posse, non sunt nisi inane verborum lusum, quibus abundanti scholæ philosophorum, prout historia philosophiæ antiquæ, recentioris et recentissime, affatim docet. Quidquid sit, omnia hujus generis argumenta, philosophiæ alicui dogmaticæ innitentia, in questione historica et critica vim non habent. Reliqua autem, quæ proferuntur argumenta, non probant, nisi Pentateuchum esse posse, seu historicè cogitari posse opus spurium, vel recentiori ævo ex traditionibus consanctatum, quod autem, si suspitionibus et conjecturis arbitrariis, ut hic fieri solet, indulgere licet, de omnibus ferè antiquis libris cogitari potest. Ostendendum autem erat Pentateuchum nec esse posse, nec historicè cogitari posse genuinum Mosis opus, sed necessariò et esse et historicè cogitari debere opus recentius, et id quidem argumentis historicis et criticis evincendum fuit. Minimè sufficit movisse dubia, protulisse suspiciones, opposuisse conjecturas, arguisse dispositionem operis in fragmenta, observasse aliquam styli et lingue variationem, et sollicitasse quæpiam loca, à Mose et ætate ejus aliena, verum interpolata; sed comprehendendum erat, characterem scriptoris, argumentum, linguam, stylium, formam et dispositionem operis, atque finem ad quem totum vel partes aliquæ tendunt, Mosei et ætati ac locis commemorationis ejus *prostris repugnare*, ut ab hoc auctore et ex illâ ætate descendere non possit, nec historicè ut opus Mosis et ejus ætatis cogitari possit. Nam nequaquam æqualis est adversariorum et defensorum hæc in controversiâ causa; hi enim arcem habent in subscriptione auctoris, Deut. 51, 9, 13; 22, 24, 26, et in ejus commemoratione, Num. 33, 4, 9; Exod. 17, 14; 24, 4, 7; 54, 27, atque in testimonio, quæ inde à Josuâ, in omnibus libris dispersa sunt (conf. supra § 5, 8); arx hæc est inexpugnabilis, nulla enim testimonia contraria adduci possunt, Pentateuchum fuisse recentiori ævo compilatum; imò neque certa indicia pro hæc suspicione proferri possunt, uti, e. g., historiam testari, motus de formâ ar-

gumento, et amplitudine scriptorum Mosaicorum ortos fuisse. Minus conclusivum suspectam reddidisse illorum testimoniorum fidem, nihil evincit; siquidem conjecturis et artificibus hujus generis, etiam integerimorum virorum fides in dubium vocari potest, quin labefactetur iudici integro; sed ostendendum omninò est: 1° ipsum auctorem et omnes subsequentes testes vel non posse vel non velle edicere veritatem, et 2° Pentateuchum nullâ penitus ratione posse esse et cogitari filius ætatis et auctoris Mosis opus. Si ex dispositione libri per disrupta fragmenta, ex repetitionibus, ex legibus quæ in subsequentibus leguntur mutata, ex præpostero nonnunquam ordine et aliis similibus observationibus concluditur, opus non esse Mosis; ostendendum est Mosen non potuisse opus hæc ratione digerere. Si ex aliquo styli diversitate probanda est diversitas auctoris; evincendum tamen, stylium Mosis per 40 annos sub tot et tantis vicissitudinibus casuum nec potuisse nec debuisse mutari, et Mosen nec potuisse nec debuisse interdum notario dicere, aut scripta à notariis adoptare et sua facere. Et quanta denique est styli diversitas? profectio non tanta, quantum lector observat inter Bar Hebraï Syriacam Dynastiarum historiam et continuationem ejus à p. 573 l. penult.; non tanta, quanta est inter genuina Ciceronis opera et librum de Consolatione ipsi affictum; neque tanta, quanta est inter Deuteronomium et duo ultima ejus capita Deut. 33 et 34. Diversitates, quæ arguntur, sunt minutæ, uti in Exodo semper commemorari Sinai, in Deuteronomio autem Choreb; in Deuteronomio frequentem esse usum verbi *אבדתי* abstulisti, in præcedentibus autem libris usurpari *עצמי* excisus est, et *אבדתי* excidit, etc.; ast docendum fuit Mosen per intervallum multorum annorum non potuisse nec debuisse assuescere nonnullis aliis verbis; accedit, Choreb occurrere quoque Exod. 3, 1; 17, 6; 33, 6; nempe ubi de radice montis sermo est, dicitur Choreb; eademque autem montis venit nomine Sinai. Quam nimium urgent exiguum diversitatem linguæ Pentateuchi à linguâ recentissimorum librorum sacerum, jam supra, § 2, refutavimus; juverit tamen quæpiam adjicere. Discrepancia lingue Pentateuchi à linguâ Psalmorum et antiquiorum Prophetarum, atque horum à linguâ librorum in exilio vel post exilium exaratorum, sanè non est nulla, nec tamen magna, sed omnium peritorum consensu tanta, ut ab attento lectore non observari non possit. Psalmi Davidis autem distanti à scriptis Nehemie et Malachie ferè 600 annis, quorum lapsu gens et lingua ingentibus cladibus jactata est; lingue autem variatio in utriusque hujus ætatis operibus non est multò major, quam illa, quæ linguam Psalmorum inter et linguam Pentateuchi intercedit, ejus intervallum 500 annis absolvitur, quibus gens et lingua nequaquam tantis stragibus subjecta fuit. Minor lingue mutatio facillè explicatur, quod orientales antiquis inhaerere quam novare malunt; quod Hebræi cincti fuerunt gentibus, eadem vel partim diversâ dialecto utentibus, et quod scriptores linguam suam lectione Pentateuchi exco-

luerunt. Denique si Moses, ut adversarii contendunt, scripsit leges, in his tamen lingue diversitas non observatur minor, quam in historicis, ut eadem difficultas quæ fingitur, maneat. — Cæterum qui multitudine miraculorum admodum offenduntur, et Mosen iis liberare contendunt, meminerit, Hebræis vis sufficere, et nequaquam in omnibus locis, in quibus Deus Mosei locutus fuisse dicitur, de extraordinariâ allocatione sermonem esse, prout ex Deut. 4, 32, 25 coll. Num. 13, 6, liquet. Moses enim legatione divini munitus, jure etiam reliqua, quæ ipse perspicax rector, divini cum auctoritate proposuit. Conf. etiam Exod. 24, 12; 51, 18; 52, 16; et Deut. 9, 10; 10, 2, cum Exod. 34, 1, 27; 28, 8, 15; 4 Paral. 28, 19, et Luc. 41, 20.

(Mirari subit, viros perspicaces, Vater et de Wetze, uti argumentis quorum vim esse nullam nemo non videt, uti cum dicunt, legem de uno totius gentis auctore, antiquiori ævo non adfuisse, quia sacrificabatur in excelsis, ac si violatio legis argumentum esset, legem non existisse: quid si ita, neque decalogus in duabus tabulis existit, quæ gentes in idololatriam relapsæ est, ac homicidia, furta ac adulteria committuntur; aut si contendunt, Pentateuchum, si adfuisse, sæpius commemorandum fuisse; quod si ita, neque decalogus adfuit, quum commemoratur usque ad translationem arce fœderis in templum, 4 Reg. 8, 9; nec sabbatum erat, quia non commemoratur usque ad Isaiam; hujus generis sunt ferè reliqua. Hi viri crediti in eâ videntur esse opinione, authenticam librorum antiquorum probantiam esse argumentis, quibus in foro civili et criminali facta recentia probanda sunt, quæ autem in universâ historia antiqua desunt, nec pro illo libris profectio possunt. — Negari profectio non potest, longè præponderare argumenta pro origine Mosaicâ, et adversarios nullum producere posse testimonium alicujus scriptoris antequam pro recentiori Pentateuchi origine. Vater imitatus est Wolfium, qui authenticam Odysseæ et Iliados similibus et aliquantulum validioribus argumentis impugnavit, neque tamen eruditus satisfecit; an igitur Vateri quæsitus conjecturis eadem erit? Perpendant, qui nullâ præjudicatâ sententiâ ducunt.)

§ 12. *Pentateuchus non fuit refectus.* — Quæ hucusque pro Pentateucho, à Mose scripto, dicta sunt, abundè quidem sufficient; quia verò adversarii fervidè urgent, opus fuisse recentiori ævo refectum, hypotheses, quæ proferuntur, examinanda veniunt; præmittenda tamen sunt, quæ reflectione, in quancumque ætatem rejiciatur, obstant; quia verò nec ante Davidem, neque post Ezdræ factam esse, ullus asserit, intervallò inter Davidem et Ezdræ sistemus.

I. Si opus Mosis fuisset refectum, indoles lingue et styli recentiorum saperet ætatem, offenderentur verba, quæ in recentioribus operibus obvia sunt; verba autem Pentateucho peculiaris, saltem pleræque, et archaismi essent à refectore eliminati; nam hæc omnia minutis deputata, nec adeò studiòse curata fuissent. Characterem hujus styli libri et imprimis Deuteronomio nullus imprimere, nullus ita totus personam Mosis induere, atque hæc ratione ad populum in illis adjunctis constitutum loqui potuisset II. Quicumque scripta Mosis refinxisset statuatur, 1° non quilibet, uti in diario fieri solet, prout tempore sese excipiebant, digessisset, ut jam leges, jam gesta, jam monitiones, jam jussus referret; 2° nec leges quæpiam toties repetisset,

quoties promulgatae fuerunt : aut 3° saltem leges, quae in Deuteronomio mutantur, in prioribus omisisset, neque etiam 4° post accuratè descriptam formam tabernaculi et omnium partium utensiliumque, rursus, quàm omnia parata fuissent, totam illam minutam descriptionem omnium partium repetisset; tale quid hæc ratione scribere et repetere non potuit, nisi qui scripsit, cum hæc omnia faciendâ mandabat, et cum ea confecta recipiebatur, ut in publicis actorum commentariis fieri consuevit. III. In opere, quod sub Davide, aut recentiori ætate refectum fuisset, mentio quæpiam honorifica de majoribus stirpis regie, de ordine successione, contra schisma regni: quæpiam de precibus et cantandis in tabernaculo Dei laudibus, in primis Num. 6, 22, 27; quæpiam de edificando templo; leges contra ebrietatem, aliaque plura expectanda essent, ut id contrario plura fuissent ommissa, quæ leguntur, præsertim illa, quæ invicem pugnant, et quæ sequiori tempore erant mutata, aut neglecta, uti annus Jubilæus, dimissio mancipiorum Hebræorum anno septimo; conf. Jer. 34, et alia similia. IV. Decem tribus refectum sub Davide aut recentiori ætate opus vel idè rejecissent, quia vitulos aureos, sacerdotes qui non sunt de genere Aaronis, et festum Tabernaculorum mense octavo, damnat. Conf. Exod. 32 et 19; 8, 17, 41.

Dicant jam, quâ ætate reficta fuisse scripta Mosis censeant. — I. Nec Edzras, nec quisquam ejus ætatis hanc potuit linguam et hunc styllum scribere. Edzras ex libro suo notus est, ex quo perspicitur linguam et styllum Pentateuchî ipsius opus esse non posse. Quæ Judæi ac quipiam Patres et theologi retulerunt, legem amissam, et ab Edzrà, qui eam memoriter tenebat, resitutum fuisse, fabulæ sunt absurde. Denique Samaritani opus ab Edzrà refectum nunquam recepissent. — II. Sacerdos à rege Assyriæ in Samariam missus, ut colonos religionem Jehovah doceret, erat exul, et sacerdos vituli, qui multò minùs linguam hanc et styllum scribere, ac omnia recentiora evitare potuisset, et saltem illam historiam de vitulo aureo, et mandata illa de sacerdotibus Aaronicis et de festo Tabernaculorum mense septimo, omisisset, ut taceam, regnum Judæe opus, à sacerdote vituli relictum, nunquam susceperunt fuisse. — III. Chilkias, qui fortè, 22 Reg. 22, 8; 2 Paral. 34, 14, conf. Jer. c. 41. sub prætextu codicis in templo inventi, refectum librum obtrudit, unde et territus fuit rex. Verùm rex non miratur, inventum fuisse librum Mosis, sed audit demùm ominosis imprecationibus, quarum complementum per Chaldeos janjam imminebat, exteriturus fuit. Accedit Samaritanos librum à Chilkia, sacerdotis Judæe, relictum rectoribus, et antiquam libri formam conservaturos fuisse. — IV. Sub Davide, ut jam monuimus, inserta quæpiam fuissent de majoribus familie regie, et ommissa non modò leges regibus scriptæ, Deut. 17, 6, 12, sed etiam illæ de non expugnandis Moabitibus, Ammonitis et Edomitis, Deut. 2, 4, 9, quos David armis suo subjecto imperio.

(Si Edzras non fuit par relingendis scriptis Mosis,

multò minùs potuit illos integro ex cerebro suo confingere et Mosis supponere, siguidem simill omnia opera, in quibus Pentateuchus allegatur aut adesse ponitur, nempe libros Josue, Judicum, Samuëlis, Regum, Psalmos et Prophetas supponere debuisset. Ridendi itaque potius quàm refutandi sunt, qui clamant Edzram libros Mosis supposuisse.)

§ 15. An Moses ipse scripsit? — Si Moses, prout Rich. Simon, Hist. crit. da V. T. L. 1, ch. 2, p. 17, conjectavit, non scripsisset, nisi leges, historiarum vè notariis publicis qui prophete dicti fuerint scribendam reliquisset, 1° styllum pro variis diversorum auctorum scriptis magis variaret. 2° Notarii prophete nunquam commemorantur, nec genealogi, propriè scribæ, unquam nomine prophetarum saluantur. Esto autem, 3° ut hi quæpiam consignaverint, uti, e. g., tabulam receptorum partium tabernaculi Exod. 56, 8, 59, 31, catalogum populi et Levitarum, castra et ordines Hebræorum, dona principum, Num. 1, 4, 4, 49; 7, 1, 88; 26, 1, 61, et quæpiam alia, quorum styllum acta publica redolet; Moses tamen, ea acceptando fecit sua. Ex quibusdam autem locis apparet, Mosen nonnunquam, more olim valdè usitato, notariis dictasse. Denique 4° castra Israelitarum atque adeò historica, teste loco Num. 35, 2, à Mose conscripta fuerunt. — Quæ R. Simon protulit Josephi Fl., Rabbinorum et Patrum Ecclesiæ loca, nec edicunt, quæ vult Simon, nec factum tam antiquum contestari possunt.

§ 14. Genesis ex antiquis documentis collecta. — Quùm 1° omnis historia antiquioris ævi, ex antiquioribus documentis hauriatur; exceptio pro Genesi, quæ historiam Mose priorem exhibet, locum habere nequit. 2° Diverse inscriptiones, quæ in primis capitibus Gen. 2, 4; 5, 1; 6, 9; 10, 1; 11, 40, 27, recurring, moment lectorem hæc totidem antiquiora esse documenta. Idem confirmat 3° styli variatio, quæ saltem usque ad historiam Josephi observatur, nec characterem Mosaicum refert. Conf. in primis Gen. c. 14, et c. 25, ac. c. 5 et c. 10, et 4° constans in locis etiam fusioribus nominum דָּוִד et אֱלִיָּהוּ usus.

(Nomen quidem דָּוִד primum Exod. 5, 14; 6, 2, sequi ortum fuisse videri posset, ast observandum est nomen hoc ad Aramæam radicem דָּוָד vel דָּוָד, accedere, et Exod. 5, 14, dumtaxat per Hebraicam אֱלִיָּהוּ אֱלִיָּהוּ, ero qui fui, et דָּוִד erit, explicari. Altero verò loco Exod. 6, 2, non dicitur nomen prius fuisse ignotum, sed id, quod hoc nomine significatur, non fuisse experientiæ cognitum, nempe, Deum non ipso opere Patriarchis ostendisse, se esse דָּוִד, seu semper eundem, qui opere promissiones compleret, quod ætate demùm Mosis apparuit. Quæquam autem nomen hoc Dei multò est Mose antiquius, minùs tamen frequens, et in linguâ quidem primævi, prorsus ignotum fuisse videtur, ut Gen. c. 2 et 5, c. 4, 14, 22, etc., cum alio obsoleto nomine Dei permutatum fuerit, sicut et alia Hebraica nomina propria, quæ ex ætate ante diluvium, quando nondum erat lingua hebraica, occurrunt, ex antiquiori linguâ conversa sunt.)

§ 15. Monumenta in Genesi collecta. — Astruc 1755 prius observavit, in Genesi antiquiora documenta esse collecta, et quidem numero 12, ac ex his capita quæque prima Exodi hausta esse contentis, quod vix quisquam cordatus ipsi dabit. — D. Eichhorn Einleit. ins. A. T. II. Th. § 416, 427, hæc ita refinxit, ut do-

cumenta dumtaxat duo, alterum Dei nomine דָּוִד, et alterum nomine Dei אֱלִיָּהוּ insigne, statuat. — D. Igen Urkunden des Jerusalemischen Tempelarchivs 1798, tria documenta, quorum duo nomine Dei אֱלִיָּהוּ, tertium Dei nomine דָּוִד, distinguit. — Hæc quidem omnia subtilitè excogitata sunt, nequaquam verò res cõducta est, ut una omnibus probaretur sententia. Quælibet 1° innititur opinionibus à longè questitis et arbitrariis, et 2° collectorem sistit ferè talem, qualis ipse est hypotheseos cujuslibet auctor. Possent alia 3° Injussimodì hypotheses exornari, uti respèc novam proposuit Kelle 1811-12; neque tamen ulla unquam omnibus ardebit; quòd si 4° aliqua subtilioribus argumentis stabiliri posset, enotumentum tamen id esset unicum, ut documenta ex quibus Genesis collecta est, numerare possemus. Sufficiat itaque discernere initium et finem cujusque documenti, quod in priori saltem Genesios parte prestari tuto potest. Conf. Vater Comment. über den Pentat. IX. Th. S. 696, 728.

§ 16. Aetas horum documentorum. — Etatem horum documentorum definire, indiciorum defectus prohibet; id tamen ex indole et characterè eorum liquet, esse antiquissima, et priora quidem multo antiquiora, quàm postrema. Nam 1° in prioribus usque ad historiam Abrahami, omnia, etiam à sensibus remotiora, proponuntur, prout oculis et sensibus apparent, et prout nonnisi in remotissimâ antiquitate proponi solebant. 2° Lingua in primis fragmentis est jejuna, pauper et passim duruscula, in progressu desiccat, et fit magis flexibilis; ubique tamen offenduntur voces obsoletæ et antiquitate obscurate, quæ nonnunquam paucis explicantur, uti אֱלִיָּהוּ Gen. 2, 25; 5, 1, מִדּוּם אֱלִיָּהוּ et אֱלִיָּהוּ Gen. 6, 14, et אֱלִיָּהוּ Gen. 15, 2; אֱלִיָּהוּ אֱלִיָּהוּ Gen. 39, 29, additâ explicatione אֱלִיָּהוּ אֱלִיָּהוּ אֱלִיָּהוּ Gen. 11, 7; אֱלִיָּהוּ pro signo Gen. 11, 4; אֱלִיָּהוּ Gen. 5, 16, cum notione, quæ aliis locis Job 9, 27, Ps. 159, 41, non congruit. Itaque quoque phrases peculiare, Gen. 9, 19: נֶפֶשׁ כָּל-דָּוָר; Gen. 10, 18: נֶפֶשׁ בְּשֵׁרֶת; ac Gen. 10, 4: אֱלִיָּהוּ אֱלִיָּהוּ, etc. Hinc quoque est illa obscuritas geographica in Gen. 10 et 14. 3° Vitæ ratio simplicissima; de Aegypto dumtaxat in sequentibus major refertur luxus, de quo etiam profani scriptores, et rudera ædificiorum testantur. 4° Quæpiam primis lectoribus notiora fuisse ponuntur, ut de Lamecho Gen. 4, 25, 24, de gigantibus Gen. 6, 4, de Nimrodo Gen. 10, 9, quæ argunt, hæc documenta ex ætate descendere, quâ de his viris plura pervulgata erant.

(Quæ pro recentiori ætate horum documentorum profertur, jam sexcentis ab interpretibus repulsa sunt, ut cum dicitur, Chananaeos tum fuisse in regione Gen. 6, 12, 15, 17, ac si recentiori ævo id fuisse ignotum, quod nec simplicissimis Hebræorum nescivit; verum indicatur, jam tum adfuisse, ut cum prolepsis nominum Bethel, Zoar, Gen. 12, 8, 13, 5, coll. 25, 1, 15, 10, 14, 2, 8, coll. 19, 22, 25, et simillium obtinet, quæ tantum arguit, non ante exorta hæc nomina, non autem multo recentiori ævo scripta esse; ita etiam si Gen. 36, 31, dicitur, Edomitis fuisse re-

ges, antequàm Hebræi reges haberent, quod respicit ad Gen. 17, 6, ubi reges ex posteris Abrahami orturi promittuntur, nisi malis, id recentiori ævo ex margine in textum illatum fuisse; atque ita de cæteris.)

§ 17. Fides historica horum documentorum. — Documenta hæc, utcumque antiqua, gestis tamen, quæ referunt, recentiora sunt, ut notitiæ hæc historica aliquo tempore, et partim multis seculis traditione orali propagata fuerint; narrationis tamen substantia non fuit depravata; nec sunt fictiones aut allegoria quibus antiquissimi sapientes philosophemat[us] sua tegere voluerint, neque sunt mythi, aut historie mythis mixtae, similes illis, quas gentes aliæ de ævo antiquissimo referunt, sed historie sunt certæ; nam relationes hæc 1° mille ferè annis citiùs, quàm mythi antiquissimarum gentium scripto exaratæ fuerunt. Antiquiori autem ætate adeò longevi erant homines, ut opus non fuerit, eas per ora multarum generationum transire; nam Methuselah primis 245 vitæ annis Adamum, et Methuselah 600 annis Noachum coævum vidit, qui et ipse rursus postremis 58 annis Abrahamo coævus vixit. — Historia Abrahami, Isaaci et Jacobi paulò post literis mandata fuit, ut taceam, à Jacobo usque ad Moysen non interesse nisi quatuor generationes. (Vide infra, not. 1 et 2.) Accedit religiosus illos patriarchas, notitiæ has, ut fundamentum religionis, maximi fecisse, filiis inculcasse, et senes centies repetitis rursus sæpiùs repetisse, ut non faciliè minùs certè intelligi aut perverti poterint. Quæ in carmina redacta erant, quorum vestigia occurrunt Gen. 5, 24; 4, 25, 24, multò adhuc faciliùs memoriâ tenebantur, et perverti non poterant, quin membrorum parallelismus turbaretur, aut melodie dissentiret, et mutatio mox observaretur et corrigetur. 2° Quò antiquiores et ditius traditione conservatæ sunt hæc relationes, cò pauciora referunt, et cò quoque sunt obscuriores; quò verò sunt recentiores, eò etiam sunt locupletiores, ex quo liquet, collectorem omnia incerta et suspecta, quæ ex antiquiori ævo procul dubio plurima aderant, repudiassè, nec recepisse nisi certa, atque ad dispellendas hinc inde tenebras vix quæpiam minutias adjectere ausum esse. 3° Ices et gesta quæ narratur, simplicissima sunt, et illis, quæ ab aliis gentibus de antiquissimo ævo referuntur, prorsus dissimilia; quòd si in quibusdam tenuis quæpiam cum eisdem deprehenditur similitudo, apparet tamen, hæc ficta aut figmentis aucta et perversa esse, nostra autem simplicem veritatem edicere, prout illi ethnicis, illiteratis non minùs quam literatis, qui primis fidei temporibus ab his mythis ad Biblia accesserunt, sine hesitatione agnovissent. 4° Mythi sui narrationes incertæ: aut figmentis auctæ, vel si placet, philosophematæ allegorici vestigia, singularia sunt fragmenta, quæ nec ad se invicem, neque ad historiam, ullam realem dicunt rationem, in nostris verò documentis omnia inter se et cum historia certâ indissolubili nexu coherent. 5° Mythi scæten figmentis, in primis diis et deabus, de semidivis, eorumque omnium bellis et obscenis etiam

commercibus cum feminis et viris; porro de demonibus, heroibus, nymphis, metamorphosis, de inventio-ribus rerum utilium et auctoribus, seu stirpibus familiarum illustrum, quos ex concubitu deorum dearmive cum hominibus, descendere fabulantur; in nostris verò fragmentis nihil simile, sed unus Deus creator et rector universi, qui religionem et morum probitatem curat, perpetuo laudatur, et omnia ad condendam, tuendam et promovendam hanc eandem religioni in-nixam probitatem conspirant, atque felicitas aliquando ævum annuntiant, quo vera religio, et probitatis studium ad omnes gentes propagandum esset, quod et opere completum esse, neque pertinacissimus negare audeat. 6° Quid si concedatur, has nostras historias alteratas fuisse, præcipua tamen capita, quibus subse-quentis historia innititur, suspecta esse nequeunt, ut addita aut ficta sola essent illa mirabilia, nempe reve-lationes divinas; ac respiciant, homines illos quoscum-que, qui has revelationes finxisse putantur, præscribere potuisse, posteris suos religionem hanc non modò esse constantem retenturos, sed etiam quondam ad omnes alias gentes propagaturos, Gen. 12, 15; 18, 8; 22, 18; 26, 4; 28, 14; 18, 19, et 17, 14, 14. Imò viri illi neque per senectutis hanc Dei ideam, quæ in his documentis ubique obvia est, invenire poterunt. 7° Si hæc narrationes, et mythi aliarum gentium, mutatae fuissent, profectò, quàm morum probitas ubique in-culcetur, illa quæ offendere possent, improba aut ambigua, personis primariis parùm honorifica ommissa fuissent; neque etiam narratio de exitu urbiùm in planitie Siddim, rerum naturæ ita accuratè responde-ret; debilitas Isaac, *filii parentum senium*, in majorem ejus senectutem relata fuisset; sermones Jacobi Gen. 45, 1, 14, et Judæ Gen. 44, 18, 44, non forent per-sonis ad eò accommodati; quæ sicutur indeoles perso-narum, exorbitaret, neque sibi similis per omnem ætatem cujuslibet persisteret; anni 400 Gen. 15, 50, mutati essent in 450; apparentes antilogiæ compositæ essent; denique tota narratio illi rerum cursui, qui in historiâ aliàs observatur, non esset per omnia consen-tanea.

(1° Longævitate hominum primæ mundi ætatis permulti quidem mythis accensent, hæc solâ ratione ducti, quod corpus hominis tot annos sustinere ne-quit, ast illâ ætate, imprimis ante diluviùm omnia fuisse eadem, quæ nunc sunt, affirmare nemo sanus potest; hinc eandem fuisse hominum ætatem, quæ nunc est, quis affirmare audeat? Quam omnes aliæ gen-tes longævitate hominum illius ætatis plurimùm milium annorum referant; nostra documenta, longævita-tem minimam statuente, in suspicionem adduci non possunt.

2° Communis sententia fert Exod. 7, 14, 19, aliquas generationes esse ommissas, quia 450 annis non qua-tor, sed 15 generationes respondent; verim cum Gen. 15, 15, disertis verbis quatuor generationes 400 annis æquiparentur, et illi quoque 215 anni, quibus Abrahamus, Isaacus et Jacobus in Chanaan versati sunt, duas tantum generationes exhibeant; liquet, ge-nerationem eo rivo, non ut ævo multo recentiori, 54, sed 100 anni absolutam fuisse. Conf. Num. 27, 1.)

§ 18. Argumenta pro mythis in Pentateucho. — Ar-gumenta quæ contra fidem horum decemcentorum

profertur, non efficiunt, fuisse alterata, sed dun-taxat alterari potuisse, id verò est, nihil efficiunt; à possibili enim ad actum non est legitima concludendi ratio. Quæ producta sunt, ut doceret narrationes sinceræ esse non posse, vana sunt: sic quàm asserit-ur, protoparentes ea quæ Gen. 2, 4, 5, 24, referuntur, defectu verborum non potuisse narrare, et, quàm lingua verbis aucta esset, non potuisse recordari eor-um quæ annis primis infantia contigerant, quia sine verbis non est rerum memoria nisi obscura. Ast neu-trum hic quidem locum habet; nam protoparentes primo momento erant adulti, qui omnes animi facul-tates et omnia corporis membra ad usum habebant expedita; aderat quoque facultas et stimulus loquendi, quare mox notiones capere et loqui incipiebant; et quàm illa, quæ primis temporibus, ætate quæ erant adultæ, observabant, aut à Deo quâcumque ratione docebantur, eo ipso, quòd prima erant, vehementius ferirent sensus et animum; alio quoque manebant mente reposita, ut totâ reliquâ vitâ eorùm facillimè recordarentur, et quàm lingua paulisper esset locu-pletata, narrare possent.

§ 19. An Gen. 1, 1, 2, 5, antiquus documentum. — An geogonia, aut, ut aliis videtur, cosmogonia Gen. 1, 1, 2, 5, antiquioribus quoque documentis accen-senda sit, disputatur. Id quidem dubio caret, doctri-nam de Deo creatore atque ad eò deum de creatione et ortu rerum omnium, per totam Genesim notam esse; nam omnia hæc documenta eo fine referuntur, ut do-ceatur, doctrinam hanc protoparentibus fuisse revela-tam, et singulari dispositione divinâ usque ad Abrah-amum conservatam, atque porro conservandam, et quondam ad omnes propagandam esse. Quæpiam lu-jus geogoniæ in sequentibus disertè repetuntur, ut Gen. 6, 7; 5, 1 et 9, 6; 14, 19; 18, 25. Quâ verò ætate hæc narratio literis mandata, et an demùm rursus ab alio in eam formam quam habemus, re-dacta sit, defectu historie expediti nequit. Antiquior tamen 1° esse videtur quàm narratio diluvii, nam nil-til hic de discrimine animalium mundorum et im-mundorum, nulla distinctio voluerim juxta alas et un-gues, nec eadem est divisio animalium, quæ in histo-riâ diluvii deprehenditur. 2° Antiquior quoque quoad substantiam esse videtur quàm genealogia Gen. 5, et lex contra homicidas Gen. 9, 6; nam duo hæc documenta Gen. 5, 1, 2, et 9, 6, memorant imaginem Dei in homine, quæ Gen. 1, 26, 27, docetur. 3° Non tantum substantia, sed etiam forma videtur esse anti-quiior Mose et omnibus reliquis documentis Genesio; nam non solum fundamentum est theologicæ totius Ge-nesio, sed etiam linguæ verborum penuriâ laborante concepta est; omnia optiè et prout in sensus cadunt, sistit; dies non numerat, ut Moyses, à vespere ad vespem, sed à vespere ad mane; animalium duo duntaxat facit genera, alterum quidem aquatile et vo-latile, alterum verò terrestre; animalia terrestria por-rò dividit in eleuria, fera et reptilia, omnia scècè hæc in præcepto sabbati, Exod. 20, 8, 9, 31, 12, 17, di-

sertis verbis allegatur, nec Deut. 5, 12, 14, prorsus siletur, neque Exod. 31, 15, 17 (conf. Ezech. 20, 12, 20) excluditur, imò jam Gen. 7, 10; 8, 10, 12; 29, 28, 29, obiter attingitur.

Cui verò ætati hæc geogonia debeatur, ex eo con-jici aliquatenus potest, quòd tota collineat ad id, ut divinus creaturarum cultus, ad quem homines primæ mundi ætatis, et imprimis ipsi protoparentes proclives erant, præcaveatur; quare hæc doctrina ex primâ ho-minum ætate descendere videtur; litteris verò man-data fuerit durante commoratione in Ægypto, ubi sol, luna, astra, diversa animalia et plantæ colabantur, et malus quoque Deus Typho existere credebatur; pro-babilius contra hæc superstitiones Israelitæ hoc docu-mento, quòd antiquam doctrinam ampliùs exponebat, diligentius muniendi esse videbantur. Hinc hæc geogonia, quæ fundamentum est totius theologiæ Penta-teuchi, Prophetarum et Psalmorum, non exhibet, ut quæpiam opinantur, figmentum, creatio; enim non est figmentum, nec est representatio creationis poetica, poeticum enim in eâ nihil occurrit, neque philosophæ-ma est aliquid antiqui sapientis; hujusmodi enim do-cumentum, teste historiâ, vires sapientissimum viror-um totius antiquitatis longè superat; exhibet itaque, prout et ipsa narrationis ratio prorsus historica innuit, historicum. Quàm verò geogonia à teste qui nullus fuit, referri non poterit, patet, substantiam ex revelatione divinâ descendere, quâ primi homines eo modo, quò capere poterant, edocti sunt, nihil esse divinum aut colendum, nisi creatorem, reliqua verò omnia usui ho-minum destinata esse, ut non sint hominum numina, sed homo illorum sit Deus. Vestitus autem orationis et enumeratio ac ordo creaturarum ignoto scriptori debetur.

§ 20. Quâ ratione hæc monumenta digesta sint. — Argumentum, indeoles, dispositio et elocutio horum monumentorum indicia ubique exhibent illum qui ea collegit, eadem cum religione illis usum esse, quâ ante eum custodiâ fuerant; nam 1° ea intacta reliquit, quod non modò styli variatio, sed usus quoque diver-sorum nominum Dei יהוה, אלהים, אלהים, אלהים pro diversitate monumentorum, et retentio inscriptionum probat. In primis undecim capitibus monumenta, prout erant, in ordinem redacta sunt; in reliquis arctior nonnihil observatur nexus, stylus tamen passim varia-riat, imprimis c. 14 et 25. Redactor nequidem discre-pantias in nominibus uxorum Esau, Gen. 26, 34; 28, 9; 50, 2, 5, 25, tollere, sibi permisit. In historiâ Josephi stylus uniformis quidem, nequaquam tamen Josephi Mosis est. Sermones qui adducuntur, indoli personarum ad eò congruunt, ut refecti esse nequeant, conf. Gen. 43, 1, 14; 44, 18, 34; 45, 1, 28. — 2° Quæpiam quidem prætermissa esse videtur, ut Gen. 2, 4, ubi inscriptio aliam geogoniam promittit, sed demùm ea tantummodò leguntur, quæ geogoniam priorem c. 1, 1, 2, 5, supplere possunt. Nullum autem est in-dicium, alia adjecta fuisse nisi pauca ad explicationem quorundam verborum obsoletorum, et fortassè hinc inde voculas ad connectendas diversas partes, ac for-

tassè quæpiam ad supplendam recentiorum historiam, ut Gen. 36, 31, 39, 43, nisi hæc pars sit recentius additamentum. — Doctrina de vero Deo cum reliquis æ ratione connexa est, ut recentiori ævo inserta esse nequeat. Hinc indè duo documenta in unum coale-scunt; sic caput quintum Genesio insertum est docu-mento Gen. c. 4, 26, et c. 6, 1, 6; nam Gen. c. 4, 26; cum c. 6, 1, arcè coheret; sic quoque in historiâ diluvii duodocumenta commixta sunt; nam repetitiones ejus-dem rei, variatio styli cum usu diversorum nominum Dei pari passu procedunt. 4° Nihil pro arbitrio mutatum fuisse, liquet non tantùm ex representatione indolis cujus-libet personæ, quæ sicutur perpetuò sibi constans, nature conveniens, et nullibi abnormis; sed etiam ex eo, quòd, quæ patriarchis non sunt honorifica, candidè referuntur, Gen. 9, 18, 27; 12, 14, 20; 12, 11, 20; 20, 1, 18; 15, 6, 11; 19, 31, 58; 27, 8, 29; 50, 37, 42; 54, 25, 29; 57, 18, 28; 58, 7, 27.

Mosen esse, qui hæc monumenta collegit, jam su-pra, § 8, ostendimus.

§ 21. Editio Pentateuchi. — Mosen scripsisse com-mentarium rerum gestarum, patet ex Exod. 17, 14, 54, 27, Num. c. 35, 1, 2, et aliquas etiam partes mox edidisse, colligimus ex Exod. 24, 7, et ex accuratis illis præfinitionibus totius apparatus ad cultum divinum Exod. 25, 1, 31, 18, quæ formâ actorum exaratae sunt et quibus artifices aliquo sine scripto documento satisfacere non potuissent; eandem orationem formam referit etiam tabula receptorum parium sacri taber-naculi Exod. 36, 1, 40, 55, census populi, taber-naculo, Exod. 16, 52, 54. — Deuteronomium exaravit anno quadragesimo; sæpius enim meminist veteriæ, quam hoc anno Israelitæ de Sichon et Og retulerunt, Deut. 1, 4; 2, 14, 5, 19; 4, 1, 4, 46, 49, prout et hesita-tionem suam ad Aquam Contradictionis, Num. 20, 7, 15, sæpius deplorat, Deut. 1, 57; 5, 25, 29; 4, 24, 22, 51, 2. Totum autem opus edidit paulò ante mortem, quàm illud sacerdotibus et principibus populi traderet, ut in adyto tabernaculi penes arcam fœderis asserviret, Deut. 51, 9, 15, 24, 26. Hæc autem editio non ita spectanda est, ac si omnia hæc scripta erant in rectum ordi-nem diligenter digesta, et in unum volumen redacta fuissent; erant profectò volumina plura, quæ collecta nomine legis, legis Jehovæ, et libri legis Mosis, venie-bant.

(1° Divisio scriptorum Mosis in quinque libros, com-memoratur primùm à Josepho Flavio; facta autem esse videtur, quàm post exiliùm Pentateuchi lectio in

synagogis institueretur. Hinc jam in versione Alexandrina observatur. In antiquo fœdere perpetuò nomina singularis numeri usurpantur.

2° Elsi textus Pentateuchi optimè conservatus est,

et codices manuscripti quoque quàm plurimi et antiquissimi præsto sunt; conjectura tamen critica repudianda non est, prout et nos ipsi supra loca interpolata esse coniecimus.)

CORNELII A LAPIDE VITA⁽¹⁾.

CORNELIUS CORNELII A LAPIDE, natione Belgæ, patriâ Eburo Bucholdianus, honestis ortus parentibus, à primo rationis usu Deum colere cepit fide, spe et charitate; adolescens se in societatem Jesu dedit anno salutis 1692, 8 julii; in eâ antè juventutis egressum, sacerdos factus, quotidie sacram Hostiam, ad usque vite extremum, quasi jure sacrificium immolavit. Sacram linguam Lovanii, et divinas litteras plus annis 20 publicè docuit, unde Romam à Moderatoribus accessit, easdem ibi summâ cum celebritate nominis complures annos interpretatus est, donec labori cedens totum se ad privatam scriptionem convertit; quo tempore quale institueri vite genus, nullis aptius quàm ipsismet verbis explicuere; ea ipse cum Deo loquens ita concepit: *Hoc meos labores et fructus, omnia studia, omnem doctrinam, omnem commentationem, tuæ gloriæ; ò sacrosancta Trinitas, et trina Unitas, consecrari, optavique, ut omnis mea actio, omnis passio, totaque vita non esset aliud, quàm continua laus tua. Tu menti meæ ab olim te revelasti, ut te unum æstimarem et quererem, cetera omnia velut exilia, inania, et fugacia flocciducem et fastidirem. Quocirca aulas et oras fugio: silentium et recessum mihi jucundum, alisque non inutilem, sequor cum S. Basilio, Gregorio, Hieronymo, cujus sanctam Bethlehem ab eo in Palestinâ sollicitè quæsitam ego Romam inveni. Olim junior ego Martham, nunc in decessu ætate meæ Magdalenam ago et adamo, memor brevis ævi, memor Dei, memor instantis æternitatis. Cæcæ (quæ mihi fida, totâ terrâ carior est, adeoque cælum terrestre videtur) et silentii solius sum incolæ, cellicola et sacri Musæi assecta, cæcicola esse contendò, sancte contemplationis, lectionis, scriptionis, orationis, imò negotium persequor. Deo uni et trino, ejus oraculis et inspirationibus excipiens, meditandis, celebrandis incumbo; ad Christi pedes sedeo, ut ab ore ejus pendulus verba vite hauriam, quæ deinde in alios effundam. Hæc ille senex agebat, et diuturnæ sanctitatis meritis cumulatus; nam ab ipso statim in societatem Jesu ingressu, beatæ æternitatis perenni consideratione, ita est ad humanarum rerum contemptum, et celestium desiderium incitatus, ut ex eo nihil aliud, præter Christi perennem voluntatem, laudem et gloriam in vita et in morte, in tempore et in æternitate intenderet; eam unum celebrare et promoveri omnibus votis, et studiis, omnibusque corporis et animi viribus, intenderet et satageret; nihil in hoc mundo à quoquam mortalium expectaret, nihil desideraret; hominum judicia et plausus non moraretur; soli Deo placere cupiens, et displicere timens; hoc unum spectaret, unum hoc postulare, hæc omnis ejus lectio et scriptio, hæc omnis labor desudaret, ut sanctum ejus nomen sanctificaretur, ejusque sancta voluntas fieret sicut in celo et in terrâ. Ardentissimum martyrii subeundi desiderium ab ipso primo tyrocinio divinitus haustum, adeo semper reituit, ut omnibus votis eam sibi lauream assidue efflagitaret. Eam penè jam manibus erat complexus, anno 1604, cum degens apud eodem Deiparæ Aspriocollensem miraculis illustrem, haud Lovanio procul, et adventantes turmatim religionis causâ mortales, per confessiones, conciones, aliaque sacra officia adjuvaret, ab Hollandico equitatu improvisò in eam incurrente ipso festo nativitatis Deiparæ die, cunctaque ferro et flammâ vastante, circumseptus est, et tantùm non captus et trucidatus; verùm sacrosanctæ Eucharistiæ quam ex æde sacrâ, ne ab hæreticis violaretur, efferebat, ac Deiparæ, quam voto nuncupat implorabat, ope, periculum non sine miraculâ opinione discussum est; ipse mirâ providentiâ servatus incolmis. Ceterùm quàm nunquàm illi excederet cupido martyrii satis ea verba declarant, quibus sanetos quatuor Prophetas, absolutio in eorum vaticinia commentario, ita compellat: *O Prophete Domini, fecistis me Prophetæ vestræ, et doctoralis laureæ participem; facite, quæso, et martyrii, ut et ego veritatem, quam à vobis hausî, aliosque docui, et descripsi, sanguine meo obsequem. Nec enim ante perfectus, et consummatus erit doctoratus meus, nisi os sigilli pariter claudatur; à trinitate propè amnis vobiscum, et pro vobis labens, volensque continuum sub eo martyrium religiose vite et martyrium ægritudinum, martyrium studiorum et scriptionis: impetrate, obsecro, mihi pro coronide, et quartum martyrium sanguinis. Exhausti pro vobis spiritus vitales et animales; exhaustum et sanguinem. Omnis laboris mei per totos annos exantlati, quo vos Dei gratiâ explicui, illustravi, et novo sermone loquentes, et prophetantes effeci ac vobiscum quasi prophetavi; vestrum mihi quasi prophete stipendium, martyrium dico, à Patre lumen æquè, ac misericordiam obtineo. Mox ad beatissimam Dei Matrem conversus, cui se suaque omnia deberet, à quâ fuisset indignus ad sanctam Filii ejus Societatem vocatus; in eâ miro modo directus, adjutus, instructus, martyrii se per eam compotem fieri postulat; deinde Dominum Jesum, amorem suum, per Genitricis et Prophetarum promerita obnixè efflagitat, ne inertem agat vitam, ne inertem in lecto mortem, sed jugum illatam, aut ferro. His consentanea fuere cæterarum ornamenta virtutum, quæ longius prosequi non est hujus opere.**

(1) Auctore P. Alegambe, Biblioth. Script. Societ. Jesu.

Nihil illo videri potuit mihi, nihil modestius, nihil temperantius. Tam humiliter erat de sensu in tantâ doctrinæ atque omnis humane divitiarumque sapientiæ vastitate, ut affirmaret: *Verè et in conscientiâ meâ, studiosissimum virorum ego sum, et sapientia hominum non est mecum; sum puer parvulus, nesciens introitum et exitum meum. Alibi quoque ita pronuntiat: Jam penè à 40 annis sacro huic studio incumbo, à 50 annis nihil aliud ago, quin et continuo sacras Litteras doceo, et tamen sentio, quàm pariam in eis profecerim. Religiosè severitatis adeo tenax fuit, ut ne quid illa caperet suâ causâ detrimenti, nollet sibi quidpiam eximium ad victum proponi, tametsi valetudine semper esset imbecillimâ, annis impeditâ, studiis Ecclesiæ Dei profuturis impensâ, nec posse edulia, quæ cæteris apponebantur, conficere. Obedientia illi semper, et veritatis amor præ vitâ fuit. Hanc in omni scriptione primam habuit, illam verò ductricem ad proferendas scriptiones ad publicam lucem, quas aliquin æterno fuerat damnaturus silentio. His ille studiis sanctimonie intentos, quum 70 superasset annos ætatis, debitum tandem naturæ solvit, in Urbe sanctâ, ubi semper oplârat sanctorum ossibus sua miscere, die 12 martii, anno 1657. Cadaver auctoritate majorum proprio inclusum loculo, ut olim internosci posset, humatum est. Catalogus ipsius operum, est, qui sequitur: *Commentaria in Pentateuchum Mosis, Antuerpiæ 1616, rursùm 1625 in-folio; in libros Josue, Judicum, Ruth, Regum, Paralipomenon. Antuerpiæ 1642, in-folio; in libros Esdræ, Nehemias, Tobie, Judith, Esther, Machabæorum, Antuerpiæ 1644; in proverbialia Salomonis, Antuerpiæ et Parisiis apud Cramoisy 1655; in Ecclesiastem, Antuerpiæ 1658, Parisiis 1659; in Sapientiam; in Canticum Canticorum; in Ecclesiasticum; in quatuor Prophetas Majores; in duodecim Prophetas Minores; in quatuor Jesu Christi Evangelia; in Acta Apostolorum; in omnes D. Pauli Apostoli Epistolas; in Epistolas Canonicas; in Apocalypsim S. Joannis Apostoli.**

Reliquit imperfecta in libros Job, et Psalmorum.

IN PENTATEUCHUM PROCEMIUM.

SECTIO PRIMA.

De Scripturæ origine, dignitate, objecto, necessitate, fructu, amplitudine, difficultate, exemplis, methodo et dispositionibus.

Celebris ille Ægyptiorum theologus, Mosis penè æquævus, Mercurius, Gentilium opinione Trismegistus, diu, quâ ratione aptissimè universum hoc describeret, secum ipse versans, hæc demùm erupit: *Universum, inquit, est liber divinitatis, seculumque hoc sublustre est speculum divinum, nimirum hocce libro suam ipse Theologiam, divinitâ sanè commentatione didicerat. Cæsi enim enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiant firmiter; et à magnitudine speciei et creaturæ, videri potest creator eorum, sempiterna quoque, et invisibilis ejus virtus, atque divinitas, ut in magnis hisce cælorum tabulis, in paginis elementorum, ac voluminibus temporum perspicaci oculo divinæ institutionis doctrinam, propalâm quasi legere liceat. Ita sanè ex ipsis mundi primordiis et ex nihilo illius molimine, omnipotentem auctoris ejus vim et energiam; ex multiplici adeo creaturarum rerum discordi et variegatâ concordiâ, beneficam ejusdem abyssum, ex exemplo illo cæterorum omnium spirituum, corporum, motuum, temporumque complexu; æternitatem, immensitatemque conditoris metimur, et quadamentis pervidemus. Ita ex pondere eorumdem, numero et mensurâ, sapientissimam magni hujus architecti sapientiam, numerosamque et mirè concinnam in eo cujuslibet naturæ harmoniam ideamque mirari et suspicere licet, quæ et primis quamlibet universi hujus partem, fixis et immotis*

planè modis, et secum, et compari cuivis alteri parti amississimè devinxerit, et amicum hocce vinculum, ut stabili fide concordēs variant vices, jugi suo influxu indivisè servet et teneat. Hoc ipsa de se publicâ voce depredicans æterna Sapientia: *Quando præparabat, inquit Prov. 2, 22, cælos, aderam; quando certâ lege et gyro vallabat abyssos, quando æthera firmabat sursum et librabat fontes aquarum; quando circumdabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis, ne transirent fines suas; quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens, quasi certas sui notas in hæc compositione se inscripisse significans.*

2. Verum enim verò, quamvis pulcher hic microcosmus archetypum, unde ab auctore suo expressus est, puta nunc sacrum, increatumque spheram altissimæ divinitatis referat, oculisque subjiciat; multis tamen partibus, imperfectus est hic liber, et scæstica duntaxat elementa suppeditat, vestigia inquam potius, quibus quasi ex ungue lionem agnoscat, quam clarâ absolutamque scriptoris sui descriptionem. Accedit quòd, naturæ solius exaratus character, nihil eorum dicat, quæ naturæ terminos transcendunt, quibus ad cœlum sanctæ Trinitatis, bonumque nostrum perenne, quod vitâ et morte, votis omnibus sequimur, probehaurim.

3. Visum ergo divinæ et interminæ bonitatis scribæ scilicet sapientissimæ, velociter et mirâ dignatione scribenti, alium adhibere calamus, alias nobis subjicere tabulas, alios longè depingere sui characteres, qui non mutant aliquam speciem, sed distinctas oculis voces, auribus sonos, mentibus sensa, vivasque divorum